

کمپ تبرکی گناہ

گناہ شناسی و گناہ گریزی
در منظر اخلاقی

فروج الله هدايت بيا گنجی

کتاب جوان

گناه‌شناسی و گناه‌گریزی از منظر اخلاقی

ناشر: انتشارات کانون اندیشه جوان

جہاں اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

طراح جلد: آرزو آقابابیان

جواب و صحافی: الغدير

سرشناسه: هدایت‌نیا گنجی، مرجع الله، ۱۳۴۷.

عنوان و نام پدیدآور: کتب ترک گناه: گناه شناسی و گناه گریز / اخلاقی / فرج الله هدايت نيا گنجی

مشخصات نشر: تهران: کانو، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۱۱۲

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال شابک: ۹۷۸-۰۰-۱۵۶-۲۳۸-۶

یادداشت: فیما. یادداشت: کتابنامه.

موضوع: گناہ (اسلام).

موضوع: گناه (اسلام) — جنبه‌های قرآنی

موضوع: گناہ (اسلام) — احادیث:

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ کا ۴۰۶/۶ BPT225

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۲۶۴

شماره کتابخانه ملی: ۴۱۵۹۲۸۸

تهران: تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی،

یلاک ۵۶ تلفن: ۸۸۷۳۰۴۴۶ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

همه حقوق محفوظ است

فهرست

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۳
گفتار اول: مفهوم شناسی گناه.....	۱۷
۱. واژه‌شناسی و معنای گناه.....	۱۷
۱-۱. واژه‌شناسی گناه.....	۱۷
۱-۲. معنای اصطلاحی گناه.....	۱۹
۱-۲-۱. مفهوم فقهی گناه.....	۲۰
۱-۲-۲. مفهوم اخلاقی گناه.....	۲۱
۲. شرایط تحقق گناه.....	۲۳
۲-۱. ثبوت تکلیف الهی.....	۲۳
۲-۲. علم و آگاهی.....	۲۴
۲-۳. اختیار و توانمندی.....	۲۵
گفتار دوم: گونه‌شناسی گناه.....	۲۹
۱. اقسام گناه به لحاظ ماهوی.....	۲۹
۱-۱. گناه کبیره و صغیره.....	۲۹
۱-۲. گناه بخشودنی و گناه نابخشودنی.....	۳۳
۱-۳. گناه تضییع حق‌الله یا حق‌الناس.....	۳۴
۲. اقسام گناه از نظر انتساب به گناهکار.....	۳۶

- ۲-۱. معاونت در گناه..... ۳۶
- ۲-۲. رضایت به گناه..... ۳۸
- گفتار سوم: علت شناسی گناه..... ۴۱
۱. لذت گرایی نفس..... ۴۱
- ۱-۱. دشمنی نفس با آدمی..... ۴۱
- ۱-۲. تبعات نفس پروری و هوای پرستی..... ۴۵
۲. وسوسه گری ابلیس..... ۴۶
- ۱-۱. دعاهای ابلیس با ابناى بشر..... ۴۷
- ۲-۱. راههای نفوذ شیاطین..... ۴۸
- ۱-۲-۱. رحمت واسعه پروردگار..... ۴۸
- ۲-۲-۲. بزرگوارى حسنات..... ۴۹
- ۲-۲-۳. کوچکوارى مایعات..... ۴۹
- ۲-۲-۴. امیدوار سازی به توبه..... ۵۰
- ۲-۳. شیوه های نفوذ شیاطین..... ۵۱
- ۲-۳-۱. وسوسه پنهانی..... ۵۱
- ۲-۳-۲. دعوت تدریجی..... ۵۲
- ۲-۳-۳. هجوم همه جانبه..... ۵۲
۳. آلودگی محیط..... ۵۳
- ۳-۱. محیط خانواده..... ۵۳
- ۳-۲. محیط جامعه..... ۵۵
- ۳-۲-۱. بزرگان و رهبران فاسد..... ۵۵
- ۳-۲-۲. دشمنان بدخواه..... ۵۶
- ۳-۲-۳. دوستان غافل..... ۵۷
- گفتار چهارم: پیامد شناسی گناه..... ۵۹

۱. پیامدهای دنیوی گناه ۵۹
- ۱-۱. دامنه پیامدهای دنیوی گناه ۵۹
- ۱-۱-۱. فردی و اجتماعی ۵۹
- ۱-۱-۲. منقطع و مستمر ۶۱
- ۱-۲. تنوع پیامدهای دنیوی گناه ۶۳
- ۱-۲-۱. اعتقادی ۶۳
- ۱-۲-۲. اندیشه‌ای ۶۴
- ۱-۳. انزلی و رفی ۶۵
- ۱-۲-۴. مادی ۶۷
۲. عقوبت اخروی گناه ۶۹
- ۲-۱. اقسام عقوبت اخروی گناه ۷۰
- ۲-۱-۱. عذاب‌های جسمی ۷۰
- ۲-۱-۲. عذاب‌های روحی ۷۳
- ۲-۲. اوصاف عقوبت اخروی گناه ۷۴
- ۲-۲-۱. سختی و دشواری ۷۴
- ۲-۲-۲. پایان‌ناپذیری ۷۵
- ۲-۲-۳. خوارکنندگی ۷۶
- گفتار پنجم: روش‌شناسی گریز از گناه ۷۹
۱. یاری‌طلبی از نیروهای معنوی ۷۹
- ۱-۱. استعاذه ۷۹
- ۱-۱-۱. استعاذه حضرت مریم (س) ۸۰
- ۱-۱-۲. استعاذه حضرت یوسف ۸۰
- ۱-۲. اعمال عبادی ۸۱
- ۱-۲-۱. نقش بازدارندگی نماز ۸۱

۸۱	۲-۱-۲. نقش تربیتی روزه
۸۲	۲-۱-۳. دعا و استعانت از خدا
۸۲	۲. جایگزین سازی
۸۳	۲-۱. اثر محرومیت ها در تحریک پذیری انسان
۸۳	۲-۱-۱. محرومیت مالی
۸۴	۲-۱-۲. محرومیت جنسی
۸۴	۲-۲. اثر تعدیل مشروع نیازها در سلامت اخلاقی
۸۵	۲-۱. جایگزین سازی در آیات و روایات
۸۸	۳. حرام و دراندیشی
۸۸	۳-۱. عاقبت از دنیا دیده
۸۹	۳-۱-۱. خردمندی از پاداش های گناه آلود
۹۰	۳-۱-۲. خوددار از گناه های ناره
۹۳	۳-۲. سوءظن یا بدگمانی
۹۴	۳-۳. عاقبت اندیشی
۹۵	۳-۴. دوری از موقعیت های آسیب زا
۹۶	۳-۴-۱. حضور نیافتن در موقعیت گناه
۹۸	۳-۴-۲. هجرت از محیط گناه
۱۰۰	۳-۵. آگاهی قبل از اقدام
۱۰۱	کتابنامه
۱۰۵	فهرست آیات
۱۰۹	فهرست روایات
۱۱۱	نمایه اعلام

پیشگفتار

درد دارم! ایلی هم درد دارم! دردی کهنه ولی تازه. دردی که سال‌ها داشته‌ام ولی تازه فهمیده‌ام. در دناه... درد نافرمانی حضرت اله... و آه و هزاران آه که وقتی می‌خواستم انباشتم به چپ و راست می‌نگریستم که کسی نباشد! ولی یک بار به بالا نگاه نکردم که نیکو خدا ببیند!

«الذنوب الداء و الدواء الاستغفار و لا تعود»^۱ گناهان دردند و دواي آن، طلب آمرزش از خداست و شفا، بازنگشتن به گناه. این کتاب قرار است شما را دردشناس کند و گناه و راه‌های ابتلا به آن را به شما نشان دهد و برای درمان این درد به شما مرهمی معرفی کند. این کتاب نسخه «دواء» است. داروخانه و درمان در دست خود ماست. همه چیز به پشیمانی از گذشته و تصمیم برای تنبیر آینده بستگی دارد. نسخه‌های این کتاب می‌تواند ما را در برابر گناه واکسین کند و راه فرار از ابتلای به آن را نیز به ما نشان دهد.

اثر حاضر محصول تلاش گروه اخلاق، تربیت و روان‌شناسی مرکز پژوهش‌های

۱. میرزا حسین نوری: مستدرک الوسائل؛ ج ۱۲، ص ۱۲۹.

جوان است. این مجموعه، شاخه‌ای از شاخسار پُر بُر و بار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی^۱ است که با گروه‌های علمی «بینش و اندیشه»، «مطالعات فرهنگی و اجتماعی»، «نظام‌ها و مطالعات انقلاب اسلامی»، «اخلاق، تربیت و روان‌شناسی»، «سنت‌های حوزوی و آداب طلبگی» و «ادب و هنر» به افق‌های پیش رو و گام‌های پیشرو در عرصه فرهنگ جامعه اندیشیده، آثار مفیدی به ثمر نشسته است. رشتا و شکوفاکردن باورها و گرایش‌های دینی، معرفی الگوهای مطلوب رفتار دینی و پاسخ به نیازها و خواسته‌های جوانان در زمینه‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی از بدنه‌ترین اهداف فراوری این مرکز است تا با رصد اوضاع و احوال روز جامعه، بر صحت موضوعات ضروری دست زده، پژوهش‌هایی مفید بیافریند.

مرکز پژوهش‌های جوان در چهار سطح جوان، دانشجو، اندیشه و طلبه به تولید آثاری در قالب‌ها و آرایه‌های گوناگون مشغول است:

۱. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی با توجه به بایستگی تحقیقات عقل و وحی، حجم، نظریه‌پردازی و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظام‌های اجتماعی - سیاسی، فرهنگی و پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری و صیانت از هویت فرهنگی - تمدنی، ارتقاء فکری، اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، به‌عنوان نهادی علمی - پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد. این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی، همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

۱. «کتاب جوان» برای مخاطبان جوانی تهیه می‌شود که ۱۷ تا ۲۴ ساله‌اند و دوره متوسطه تحصیلی را سپری کرده‌اند.
 ۲. «کتاب دانشجو» مربوط به جوانان دانش‌پژوه در مقطع کاردانی و کارشناسی است که به‌طور معمول ۱۸ تا ۲۶ سال دارند.
 ۳. «کتاب اندیشه» برای جوانانی نگاشته می‌شود که پویایی فکری خویش را تعالی بخشیده و فرازی فراتر از مقطع کارشناسی قدم نهاده‌اند و به‌طور معمول کمتر از ۲۵ ساله را تجربه کرده‌اند.
 ۴. در نهایت «کتاب مله» جوانانی سخن می‌گوید که سال‌های نخست و سطوح میانی علوم حوزوی را مرگذاشته‌اند.
- گفتنی است کتاب پیش رو از آثار سازگار با این مرکز است.
- این مرکز با قدردانی از جناب حاج‌الاسلام، المسلمین آقای دکتر فرج‌الله هدایت‌نیا گنجی برای انجام این اثر، تلاش می‌کند تا با یرگروه اخلاق، تربیت و روان‌شناسی، آقای محمدمهدی عباسی آغوی و هم‌کاری اریایان گرامی، آقایان سجاد هجری و حجج‌الاسلام والمسلمین علی محمد حسینی زاده را محمدرضا جباران را ارج نهاده، صمیمانه در انتظار نقدها و پیشنهادهای خوانندگان نیزبین خویش است.

مرکز پژوهش‌های جوان

مقدمه

گناه و پاژده‌های مرتبط با آن، کاربرد بسیاری در ادبیات دینی ما دارد. آیات متعددی در آن تریبیم، و آیات فراوانی از پیامبر و ائمه علیهم‌السلام درباره گناه وجود دارد. در دعا‌های اهل بیت نیز مفهوم گناه انعکاس وسیعی یافته است. توجه خاص به مسئله گناه و ما است. ربوا^۱ به آن در قرآن، احادیث و ادعیه مأثوره، نشان‌دهنده اهتمام شریعت ما علیه‌السلام به عصمت انسان‌ها و طهارت و تکامل معنوی آنهاست. اصولاً فلسفه بهت انبیای الهی، خارج کردن بشر از تاریکی به سوی نور^۲ و تسهیل سیر تکامل معنوی آنان در جهت قرب الهی بوده است.^۳ گناه، به حقیقت، تاریکی است و انسان را از خداوند و رحمت گسترده‌اش دور می‌کند و به تاریکی‌ها می‌کشاند.

توجه به ماهیت واقعی گناه و نقش آن در بازدارندگی بشر از تکامل معنوی، انسان‌دوراندیش را وامی‌دارد گناه و اقسام آن را بشناسد. از آنجاکه طریقت لذت‌جوی انسان به گناه و لذت‌های گذرای آن گرایش دارد و از درک لذت وصل به خدای سبحان غافل است، نظام تربیتی اسلام کوشیده است آثار دنیوی

۱. الرکبأثرتأه إیئک یخرج الناس من الظلمات إلی النور... (ابراهیم: ۱).

۲. نور در فرهنگ قرآنی خدای سبحان است: الله نور السموات و الأرض... (نور: ۳۵).

و عواقب اخروی گناه را تشریح و راه‌های گریز از آن را معرفی کند تا شاید انسان، متنبه و آگاه شود؛ برای نمونه در قسمتی از آیه چهارده سوره مبارکه نساء می‌خوانیم: «هرکس از خدا و پیامبر او نافرمانی کند و از حدود مقرر او تجاوز نماید، او را در آتشی درآورد که همواره در آن خواهد بود و برای او دایم خفت‌آور است»^۱.

نیز مطابق بعضی روایات، هر شب و روز منادی از جانب خدای متعال ندا می‌دهد که ای دکان خدا! خدایتان را نافرمانی نکنید، پس اگر نبودند چهاربیانی که در چراگاه^۲ هستند، کودکانی که در آغوش مادرانشان شیر می‌خورند و پیرانی که بر سجاده‌های خود در حال کوع‌اند، هرآینه بر شما عذاب نازل می‌شد.^۳

عنوان این نوشتار «گناه‌شناسی» و هدف آن، شناساندن گناه و راه‌های گریز از آن است که با بررسی از آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت^{علیهم‌السلام}، مباحث این نوشتار را بر اساس نظامی منطقی در پنج گفتار به شرح زیر ساماندهی کرده‌ایم:

گفتار اول: گناه‌شناسی

در این گفتار، مفهوم واژه گناه و واژه‌های مرتبط با آن، نظیر «ذنب»، «اثم» و «معصیت» را بیان می‌کنیم؛ سپس مفهوم گناه در اصطلاح فقهی و علمای اخلاق را تشریح و در ادامه، شرایط تحقق گناه را بررسی خواهیم کرد.

۱. وَ مِنْ بَعْضِ آيَاتِ وَ رِسُولِهِ وَ يَتَعَذَّرُ حُدُودَهُ يُدْخِلُهَا نَاراً خَالِدًا فِيهَا وَ لَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ.
 ۲. إِنَّ لِلَّهِ عِزًّا وَ جَلًّا فَمَنْ كَانَ يَوْمًا يَتَدَاوَى مَهْلًا مَهْلًا عَذَابَ اللَّهِ عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ فَلْيُؤَلِّهِمْ رِجًّا وَ حِسَّةً رُخِصَ وَ شَوْخَ رُخِصَ لَعْنُ عَلَيْكُمْ الْعَذَابُ مَا تَوْصُونَ بِهِ رَضًا (محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۲۷۶).
 ۳.

گفتار دوم: گونه‌شناسی گناه

در این نوشتار، نخست، اقسام گناه را به لحاظ ماهوی (گناه کبیره، صغیره و مانند آن) و سپس اقسام گناه را به لحاظ نحوه انتساب آن به گناهکار (معاونت و رضایت) بیان می‌کنیم.

گفتار سوم: علت‌شناسی گناه

گناه به مناسبت علل و لازمه مقابله مؤثر با آن، شناخت علل و زمینه‌های آن است. در این گفتار، گناه‌گرایی نفس، وسوسه‌گری ابلیس و آلودگی‌های محیط، به عنوان مهم‌ترین علل گناه، مطالعه و بررسی می‌شود.

گفتار چهارم: پیامدشناسی گناه

گرچه گناه خود معلول است، اما مدهای فرائینی دارد که آنها را در دو دسته پیامدهای دنیوی و اخروی بررسی می‌کند.

گفتار پنجم: روش‌شناسی گریز از گناه

در آخرین قسمت نوشتار، راه‌های گریز از گناه را از منظر قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم‌السلام نشان خواهیم داد که مهم‌ترین آنها عبارت است از یاری‌طلبی از نیروهای معنوی، جایگزین‌سازی و دوراندیشی؛ البته این عنوان کلی راهکارهای عملی متعددی را در بر می‌گیرد.

بنای این نوشتار بر اختصار است؛ به همین دلیل از ورود به مباحث تخصصی و جزئی خودداری می‌کنیم. امید است این نوشتار بتواند نیاز مخاطبان خود را تأمین کند.

فرج‌الله هدایت‌نیا

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی